

Ι. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ. Αὐτογραφία.

Η ΖΩΓΡΑΦΙΚΗ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ *

Ἡ καλλιτεχνία ἐκ τῆς Ἑνετίας ἐπὶ δύο αἰώ-
νας, τὸν δέκατον πέμπτον καὶ δέκατον ἕκτον,
ἔφθασεν εἰς τὴν ἀκμὴν τῆς δόξης. Εἰς τὴν ἀρχι-
τεκτονικὴν συννεοῦτο ἡ δυτικὴ μετὰ τῆς ἀνατο-
λικῆς μεγαλοφυΐας, εἰς ἀρμονίαν δίδουσαν δείγ-
ματα πρωτοτύπου ῥυθμοῦ. Πολὺ ἐπέδρασεν ὁ
βυζαντινὸς ῥυθμὸς κατ' ἀρχάς, ἔπειτα δὲ ἡ
ἀναγέννησις τῆς τέχνης, φυσικῶ τῷ λόγῳ, ἔπρεπε
νὰ ἐπιδράσῃ ἐπὶ τῶν Ἑνετῶν καὶ ἐμόρφωσεν
ἰδίαν σχολήν. Τὸ πρῶτον μῆμεῖον κλασικῆς ἀρ-
χιτεκτονικῆς ἦτο ἡ τῷ 1400 τελειωθεῖσα μεγα-
λοπρεπὴς πύλη τοῦ Ναυστάθμου. Ἐκτοτε συνε-
νώνουν τὴν Βενετικὴν χάριν μετὰ τῆς σοβαρό-
τητος τοῦ ῥωμαϊκοῦ ῥυθμοῦ καὶ τῆς τόλμης τοῦ
μεσαιωνικοῦ. Ἐναργεστέρα καταφαίνεται ἡ Βε-
νετικὴ πρωτοτυπία εἰς τὴν ζωγραφικὴν, ἣτις
ἀπεικάζει τὸν Βενετικὸν βίον. Ὁ ζωγράφος εἶ-
χεν εἰς τὴν φαντασίαν, εἰς τὸν νοῦν, εἰς τὴν
καρδίαν τὰς συμπαθητικὰς ξανθὰς Ἑνετίδας, τοὺς
πολυτελεῖς πατρικοὺς, τὸν ζωηρὸν χαρακτῆρα
τῶν κατοίκων, τὴν φύσιν, ἣτις τὸν περιέλειπε·
ὁ κυριώτερος χαρακτηρισμὸς τῆς Ἑνετικῆς σχο-
λῆς εἶνε ὁ ἕκτατος χρωματισμὸς. Ἡ πολιτικὴ
τόλμη, τὸ πολιτικὸν θάρρος, ἡ πολιτικὴ δύναμις
τῆς θαλασσοκρατείας διακρίνεται καὶ εἰς τοὺς

*) Συνέχεια.

καλλιτέχναι. Εἰς τὴν ἀγιογραφίαν διακρίνεται ἡ
ἀρχαία πραγματικότης ἢ ἡ χριστιανικὴ ταπει-
νοφροσύνη. Ἡ Βενετικὴ σχολὴ ἀριθμεῖ πολλοὺς
ἐξόχους καλλιτέχναις ἐν τῇ ζωγραφικῇ. Ἐν αὐτῇ
τῇ ἀκμῇ τῆς τέχνης, ἀναφαίνεται εἰς μέγας, ὁ
Τιτσιάνος, ὁ ἀμίμητος χειριστὴς τῶν χρωμάτων,
ὁ κατὰ βάθος μελετήσας τὴν φύσιν. Εἰς τὸν ζω-
γράφον ἡ πρωτίστη μέριμνα δέον νὰ εἶνε ἡ με-
λέτη τῆς φύσεως. Διό, ἐξοχος καλλιτέχνης καὶ
ἐπιστήμων, ὁ Λεονάρδος da Vinci, γράφει : « Ὁ
» ζωγράφος δὲν πρέπει ποτὲ νὰ μιμηθῇ τὸν τρό-
» πον τοῦ ἄλλου, διότι τότε θὰ εἶνε ἔργονος καὶ
» οὐχὶ τέχνον τῆς φύσεως. Τὰ φυσικὰ πράγματα
» εἶνε ἐν μεγάλῃ ἀφθονίᾳ. Μᾶλλον νὰ προστρέξῃ
» τις εἰς τὴν φύσιν ἢ εἰς διδάσκαλον, ὅστις ἀπὸ
» τὴν φύσιν ἐδιδάχθη ».

Ὁ καλλιτέχνης ἐτιμᾶτο μεγάλως παρὰ τῶν
Ἑνετῶν, διό ἦτο ἐνδοξός, πλούσιος. Διασκεδά-
ζεν ἐνίοτε μέχρις ἐκτάκτου ἀσωτίας. Εἰς ἐν δεῖ-
πνον λ. χ. ἔλαβον μέρος χίλια γόνδολαι «στο-
» λισμένοι με ὠραιστάτας γυναικας καὶ ἀντηχοῦ-
»σαι ἀπὸ ἀρμονίας φωνῶν καὶ ὀργάνων». Εἰς τὴν
οἰκίαν τῶν ἐδίδοντο συναυλίας, γεύματα, δεῖπνα.
Ὁ ζωγράφος ἦτο φίλος, φίλτατος τῆς μουσικῆς.
Οἱ καλλιτέχναι ἦσαν καθ' ὅλα ἐλεύθεροι.

Τοὺς καλλιτέχναις ἐπέβοντο οἱ πατρίκιοι, καὶ
αὐτὴ ἐκείνη ἡ αὐστηρὰ καὶ ὑποπτος κυβέρνη-
σις. Διηγοῦνται ἐπεισόδια τινὰ περίεργα. Ἡμέραν
τινὰ εἷς κενδοξὸς πατρίκιος, μετέβη εἰς τὸν ζω-
γράφον Τιντορέτον διὰ νὰ κόμη τὴν εἰκόνα του
καὶ παρεκαλεῖ αὐτὸν νὰ εἰκονίσῃ καλῶς καὶ ἐπι-
μελῶς τὴν πολυτελεῖ ἐνδυμασίαν του καὶ τοὺς
πολυτίμους στολισμούς του. Ὁ ζωγράφος ὠργί-
σθη καὶ ἀποτόμως λέγει εἰς τὸν πατρίκιον :

— Σῦρε νὰ σοῦ κἀνῃ τὴν εἰκόνα σου ὁ Βα-
σᾶνος.

Ὁ Βασᾶνος ἦτο καλλιτέχνης διακρινόμενος
εἰς τὸ νὰ παριστάνῃ φυσικώτατα τὰ ζῶα.

Ἄλλην ἡμέραν μεταβαλίνουνσι πρὸς ἐπίσκεψιν
τοῦ Τιντορέτου Ἱεράρχαι καὶ Γερουσιασταί. Εἰς
τούτων παρετήρησε τῷ καλλιτέχνῃ, ὅτι ἐξω-
γράφιζε πολὺ ταχέως καὶ ὅτι ἄλλοι ζωγραφίζου-
ν ἀργότερα καὶ συνεπῶς ἐντελέστερα. Ὁ καλλιτέ-
χνης ἀπαντᾷ :

— Οἱ ἄλλοι δὲν ἐνοχλοῦνται κατὰ τὴν ὥραν
τῆς ἐργασίας ἀπὸ σκαιοῦς καὶ ἐνοχλητικοῦς.

Οἱ Ἱεράρχαι καὶ οἱ Γερουσιασταί ἀπήλθον
σιωπηλεῖ, διότι δὲν ἐτόλμων νὰ εἴπωσι λέξιν πρὸς
τὸν ζωγράφον, ἀφοῦ οἱ καλλιτέχναι ἔχαιρον ὅλης
τῆς ἐλευθερίας.

Ἐνίοτε εἰς τὴν ἀκόλαστον φαντασίαν τῶν ζω-
γράφων οἱ ἱεροεξετασταί ἐφρόντιζον ὅπως ἡ ἀγιο-
γραφία εἶνε σύμφωνος μετὰ τὰ ἱερὰ κείμενα.

Ὁ Παῦλος Βερονέζος, ὁ ἐξοχος ζωγράφος,
ἠρέσκετο εἰς τὰς εἰκόνας νὰ εἰκονίζῃ παράδοξα
πράγματα καὶ ἀναχρονισμούς. Οἱ μοναχοὶ τῶν
Ἀγίων Ἰωάννου καὶ Παύλου, τοῦ εἶχον παραγ-

I. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ.

Χωρική.

γείλει τὸν *Μυστικὸν δεῖπνον*. Ἡ ἐργασία ἤρξατο καὶ ὁ μέγας καλλιτέχνης εἰκόνιζεν ἀνθρώπους μὲ γερμανικὰ ὄπλα, γελωτοποιοὺς μετὰ ψιττακῶν, ὑπηρετάς αἰμορραγοῦντας ἐκ τῆς ρινός καὶ ἄλλα τοιαῦτα. Ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς Ἀποστόλους ἤθελεν ὁ καλλιτέχνης κἄτι παράδοξον καὶ οὕτως ἐκαθάριζαν τινὲς τοὺς ὀδόντας διὰ τοῦ πειρουνίου! Τοῦτο μαθόντες οἱ ἱεροξετασταὶ δικάως ἀπεφάνθησαν ὅτι διακωμωδεῖται ἡ θεία παράστασις καὶ προσεκάλεσαν τὸν καλλιτέχνην καὶ ἔκαμον αὐτῷ τὰς δεούσας παρατηρήσεις. Ὁ καλλιτέχνης ἀπήντησεν, ὅτι εἰκόνιζεν ἀνθρώπους καὶ ἄλλο δὲν σκέπτεται, ὅτι ἐργαζόμενος λαμβάνει τὴν ἄδειαν ἐκεῖνην, ἣν ἔχουσιν οἱ ποιηταὶ καὶ οἱ τρελλοὶ καὶ ὅτι εἰς τὸν νοῦν τοιαῦτα σκέψεις διὰ τὰ θεῖα, δὲν τοῦ ἔρχονται. Οἱ ἱεροξετασταὶ ἐννοεῖται, ὅτι τὸν διέταξαν νὰ ἀφαιρῇ πᾶν ὅ,τι ἀντίκειται εἰς τὰ θεῖα, ἐννοεῖται ὁ ἑπίσης, ὅτι ὁ καλλιτέχνης δὲν ἔδωκεν οὐδεμίαν σημασίαν εἰς τὰς διαταγὰς καὶ ἔκαμε τὴν εἰκόνα ὡς αὐτὸς ἤθελε καὶ ἤτις καὶ νῦν ἔτι, μετὰ τρεῖς αἰῶνας, διεγείρει τὸν θαυμασμόν.

Τοιαύτης οὔσης τῆς Ἑνετικῆς πολιτείας, ὁρ-

θῶς ἐσκέπτετο ὁ Σανσοβίνος — καλλιτέχνης καὶ οὗτος — ἀπαντῶν εἰς τὸν δοῦκα Κόσιμον, ὅστις τὸν προσεκάλει εἰς Φλωρεντίαν, εἰς τὸν δοῦκα Ἡρακλῆ, ὅστις τὸν ἤθελεν εἰς Φερράραν καὶ εἰς τὸν Παῦλον Γ'. ὅστις τὸν ἐζήτηε εἰς τὴν Ρώμην: « Ἀφοῦ ἔχω τὴν τύχην νὰ ζῶ εἰς μίαν δημοκρατίαν (Βενετίαν) θὰ ἦτο τρέλλα, νὰ φύγω » διὰ νὰ ζήσω ὑπὸ ἀπόλυτον ἡγεμόνα. »

Καὶ ἤδη ἀρχόμεθα τῆς ἱστορίας τῆς ἀναγεννήσεως τῆς ἐλληνικῆς ζωγραφικῆς, διὰ τῆς Ἑπταρησιακῆς σχολῆς.

II

Οἱ ἐπιφανεῖς καὶ ἐμβριθεῖς περιηγηταὶ Spon καὶ Wheler, οἵτινες τῷ 1675 περιηγήθησαν τὴν Ἑλλάδα, ἱστοροῦσιν ὅτι οἱ περισσότεροὶ λόγιοι κατώκειν εἰς τὰς ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν Ἑνετῶν νήσους. Ἀριθμοῦσι δὲ τοὺς πλείστους ἐν Κερκυραῖα, καὶ παρατηροῦσιν ὅτι οἱ Κερκυραῖοι ἦσαν φιλομαθεῖς (1). Ἡ πρωτεύουσα αὕτη τοῦ Ἴονίου Πελάγους ὑπῆρξεν ἕνεκα τῆς γεωγραφι-

(1) Voyage κ.λ. Lyon 1678 τόμ. Α'. σελ. 125—153.

κῆς θέσεώς της εὐτυχεστέρα πασῶν τῶν λοιπῶν νήσων. Οἱ Κερκυραῖοι κατὰ τοὺς δεινοὺς ἐκείνους χρόνους ἦσαν οἱ μᾶλλον πεπολιτισμένοι, εἶχον Ἀκαδημίας ἐπὶ Ἐνετοκρατίας καὶ πολλοὶ διέπρεψαν ὡς ἄνθρωποι τῶν γραμμάτων.

Οἱ τόποι ἐκτιμῶνται ἐκ τῆς φιλολογίας των. Οἱ ἐξέχοντες νόες εἶνε τὸ κάτροπτον τῆς ἀξίας μίας χώρας. Μικρὰ ἢ Ἑλλάς κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους, ἀλλ' ἐδέσποζε, ἐκυρίευσεν διὰ τῶν γραμμάτων καὶ διὰ τῆς τέχνης. Μέγα τὸ ῥωμαϊκὸν κράτος, ἀλλ' ἐζῆσε μᾶλλον διὰ τῆς φιλολογίας του. Ἄν ἐχάνοντο μεγάλοι γῶραι, ὡς ἢ Ἰταλία καὶ ἢ Ἀγγλία, τὸ ὄνομα ὁμοίως τῶν Ἰταλῶν καὶ τῶν Ἀγγλῶν θὰ ἐζῆ χάρις εἰς δύο μόνους ἀνθρώπους, τὸν Δάντε καὶ τὸν Σαῖκσπηρ.

Κοινωνία δυναμένη νὰ ἐκτιμήσῃ κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους τὴν καλλιτεχνικὴν ἀξίαν τοῦ Παναγιώτου Δοξαρά ἦτο κατάλληλος ἢ Κέρκυρα καὶ συνεπῶς ὁ καλλιτέχνης ἐκεῖ διαμένων δὲν φοβεῖτο νὰ φανῆ καινοτόμος ζωγραφίζων κατὰ τὴν ἰταλικὴν τέχνην τὸν βίον καὶ τὰ μετὰ θάνατον τοῦ Πολιούχου τῆς Κερκύρας Ἀγίου Σπυριδῶνος, οὗ τὸ λείψανον, μετὰ τοῦ τῆς ἀγίας Θεοδώρας τῆς Αὐγούστας, ἐκόμισεν, μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὁ πρεσβύτερος Γεώργιος Καλοχαιρέτης.

Ὁ Παναγιώτης Δοξαράς δὲν εἶνε γόνος κερκυραϊκοῦ οἴκου (1) οὐδὲ ἄλλου τῆς Ἑπτανήσου, ἀλλὰ τέκνον πελοποννησιακῆς οἰκογενείας, ἣτις διεκρίθη διὰ τὸν ἡρωϊσμὸν ὑπὸ τὴν Ἐνετικὴν σημαίαν καὶ ἔσχε τὴν δόξαν νὰ δώσῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα τοὺς πρώτους καλλιτέχνας, οἵτινες τελεσφόρως ἔδρασαν εἰς τὴν νεοελληνικὴν τέχνην. Πολλοί, πλείστοι τῶν Ἑλλήνων ἐγκατέλιπον τὴν γεννέτειραν αὐτῶν καὶ καταφύγιον εὕρισκον εἰς τὴν Ἐπτανήσον, ὅπως ἀναπνεύσωσι ἐλευθέρου ἀέρα. Μεταξὺ τούτων συγκαταλέγεται καὶ ὁ ἱππότης Νικόλαος Δοξαράς, ἐκ Μάνης καταγόμενος, ἀνὴρ ἀνδρείος· κατέφυγεν δ' οὗτος εἰς τὴν Ζάκυνθον.

Ἡ δεκάτη ἐβδόμη ἑκατονταετηρίς εἶνε ἀξιοσημείωτος διὰ τὴν Ἑλλάδα ἕνεκα τῆς ἐπαναστάσεως τῆς ὑποκινήθεισας ὑπὸ τῶν Ἐνετῶν (2). Ὁ Ἐνετὸς δὲν ἔμεινε ἡσυχος διὰ τὰ Ἑλληνικὰ μέρη (3) ἀλλὰ τῷ 1684 ἀρχίζει σοβαρῶς νὰ στρέφῃ τὰ βλέμματα αὐτοῦ πρὸς τὴν Ἑλλάδα. Τὰ ἐνετικά ὄπλα ἐθεωροῦντο σωτήρια παρὰ τῶν πλείστων χριστιανῶν κατοίκων, διό

καὶ ἐλάμβανον καὶ οὗτοι τὰ ὄπλα, ἵνα ὑπηρετήσωσι τὴν πατρίδα. Οὕτω, πολλοὶ τῶν Ἑλλήνων ἐπολέμησαν ἡρωϊκῶς ὑπὸ τὴν Ἐνετικὴν σημαίαν. Ναὶ μὲν τῶν πλείστων πατριωτῶν οἱ ἐλπίδες δὲν ἐπραγματοποιοῦντο (4) ἀλλ' αἱ ἐνετικά στρατεῖαι ἦσαν ἐπολιτιστικαὶ καὶ ἐποφελεῖς κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους (2).

Εἰς τὸν ἀναβρασμὸν ἐκείνον, ὁ Νικόλαος Δοξαράς δὲν ἔμεινε ἀπαθής. Προθύμως τίθεται ὑπὸ τὴν ὑπηρεσίαν τῆς ἐνετικῆς πολιτείας καὶ σπεύδει εἰς τὴν Μάνην, μετὰ δὲ τοῦ Παύλου Μακρῆ στέλλονται μετὰ πολεμοφοδίων, διότι ἐγνώριζον τὰ μέρη τῆς Μάνης καὶ ἦσαν φίλοι τῶν ἐπισκόπων οἵτινες εἶχον ἐπιτροπὴν ἐπὶ τῶν κατοίκων (3). Ὁ Δοξαράς ἀνέλαβε ἔργον μέγα καὶ ἐπικίνδυνον ν' ἀποστήσῃ ἀπὸ τῶν Τούρκων τοὺς συμπολίτας αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν Ἐνετῶν, καὶ νὰ ἀποκαλύψῃ εἰς αὐτοὺς τὰς δυνάμεις καὶ τὰ κινήματα τῶν πολεμίων, διὸ καὶ συνετέλεσεν εἰς τὴν ἄλωσιν τῶν φρουρῶν Ζαρνάταν, Κελεφᾶ καὶ Πασαβᾶ καὶ ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ ἀξιόλογον δύναμιν ὑπῆρέτησε χρησίμως εἰς τὸ στενὸν τῆς Κορίνθου. Διὸ καὶ αἱ ὑπηρεσίαι αὐταὶ ἀντιμειβήθησαν δι' ἐκχωρήσεως ἐγγείων κτημάτων ἐν Πελοποννήσῳ καὶ διὰ τιμῶν (4).

Ὁ ἦρος οὗτος ἀπέκτησεν υἱόν, τὸν Παναγιώτην, ὅστις διέπρεψεν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς Ἐνετίας καὶ ἐγένετο μέγας καλλιτέχνης. Ἐπισήμως ἀγνοεῖται ὁ τόπος τῆς γεννήσεώς του. Γνωρίζομεν μὲν θετικῶς τὴν ἐκ Καλαμῶν καταγωγὴν του, ἀλλ' οὐδαμῶς ρητῶς μέχρι σήμερον ἀναφέρεται ἢ πόλις ἐν ἣ ἐγεννήθη. Αὐτὸς οὗτος ὁ καλλιτέχνης παρὰ τῷ ἰδίῳ ὀνόματι παρατίθησι τὸ ἐθνικὸν ἐπώνυμον, χαρακτηρίζων ἑαυτὸν ὡς *Πελοποννήσιος*, ἐν δὲ τιμῇ καλλιτεχνήματι αὐτοῦ ὡς *Λακεδαιμόνιος*. Πιθανὸν νὰ ἐγεννήθη ἐν Καλάμαις, ὅπου ἦτο ὁ πατὴρ του ἐγκατεστημένος, ἀλλὰ πιθανότερον νὰ ἐγεννήθη ἐν Ζακύνθῳ ὅπου ὁ πατὴρ του κατέφυγεν. Παρὰ σεβαστοῦ φίλου Λευκαδίου ἐλάβομεν σημειώσιν, δι' ἣς φαίνεται ἐπισήμως ὅτι τῇ 27 Δεκεμβρίου τοῦ ἔτους 1761 ἀνετέθη εἰς τὸν Νικόλαον Δοξαράν νὰ ζωγραφίσῃ τὴν εὐραϊαν τοῦ νάρθηκος τοῦ Ναοῦ ἀγίου Μηνᾶ. Τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ὁ καλλιτέχνης εὕρισκετο εἰς Ζάκυνθον. Ἐπισήμως ἀγνοεῖται καὶ τὸ ἔτος τῆς γεννήσεως. Εἶνε γνωστὸν ἐν τούτοις ὅτι ἀπέθανεν εἰς τὴν Κέρκυραν τῇ 12 Φεβρουαρίου τοῦ ἔτους 1729 ἔτων ἐξήκοιτα ἐπτά καὶ ἐτάφη ἐν τῷ Ναῷ τοῦ ἀγ. Σπυριδῶνος, ἄρα ἐγεννήθη περὶ τὸ 1662, ἂν ἐσημειώθησαν ὀρθῶς τὰ τῆς ἡλικίας ἔτη.

[*Ἀκολουθεῖ]

ΣΠ. ΔΕ ΒΙΑΖΗΣ

(1) Ὁ κ. Σ. Κ. Παπαγεώργιος, ἐκ παραδρομῆς βεβαίως, καλεῖ τὸν Παναγιώτην Δοξαράν Κερκυραῖον (Συλλογὴ τῶν ἀσματικῶν ἀκολουθιῶν καὶ συναξαρίων τοῦ ἐν ἀγίοις πατρὸς ἡμῶν Σπυριδῶνος : Ἐκδοσις Ραφτάνη ἐν Ἀθήναις 1883 σελ. ιε' ἐν ὑποσημειώσει).

(2) Σάθα : Ἡ κατὰ τὸν ΙΖ'. αἰῶνα ἐπαναστασις τῆς ἐλληνικῆς φυλῆς (1684—1715) Ἀθῆναι 1865.

(3) Ὁρα Brusoni. Historia dell' ultima guerra tra Turchi e Veneziani. Venezia 1673—40 catelli. Historia della veneta guerra in levante contro l'impero Ottomano. Colonia 1705.

(1) Προβλ. Σάθα ἐνθ' ἂν.

(2) Ὁρα τὸ κατ' αὐτὰς ἐκδοθὲν λαμπρὸν σύγγραμμα : Amy A. Bernardy : Venezia e il Turco nella seconda metà del secolo XVII con documenti inediti e con prefazione di P. Villari Firenze 1902.

(3) Locatelli ἐνθ. ἀν. Τομ. Α'. σελ. 94.

(4) Μουστοξύδου : Ἑλληνομνημῶν σελ. 17.